

Népi műemlékvédelem

EGY BUDAPESTI SZABADTÉRI MÚZEUM TERVE

A Magyar Nemzet egyik régebbi számában több mint kétszáz éves kiskörösi képfestő üzembről adott színes tudósítást. A híradás nemcsak a napi sajtó számára volt érde-

kes, hanem egy régen megoldatlan kérdés felvetésében is: *mi legyen a népi műemlékekkel?*

Három évtizede vitázunk azon, hogy mit, mennyit és különösen *hogyan* mentünk meg mint népi műemléket!

Későn eszméltünk, hogy parasztságunk is alkotott sok olyat, amit meg kellett volna őrizni a jövő számára. Mert sokat tanulhattunk volna és tanulhatnánk — a maradványokból — még ma is. De nem azt tettük, hanem írtunk és vitáztunk.

Van-e egyáltalán népi műemlék?

Közben eltűntek vagy csak elenyészően kis számra csökkentek a falura vagy a tájra jellegzetes stílusos építmények és helyüket elfoglalták az ízléstelen, stílusosan különböző *pallérstílusúak*. Így a városi villákba oltott parasztházak, ott fogadják a faluba érkezőket, bármely irányból is jöjjenek. A Horthy-korszak kísérletei, amilyenek az ONCSA-házak, stb. voltak, ebbe a kategóriákba sorolhatók. Látványos sivar és elszomorító. Ezzel szemben, mint a Magyar Nemzet legutóbb a kétszázéves szellemű falusi házak terveit születtek.

Talán sokan ugyan gondolnak, hogy ez az a folyamat, mint amikor a falvak lakossága fokozatosan kivetkezik a viseletéből és átválik a városias ruházódásra. Itt egy természetes folyamatról van szó, mely feltartóztatlan. Az építkezésben azonban oly valami született és születik állandóan, mely nem adja sem a város képét, de a faluét sem.

Gondolom lesznek szép számmal olyanok, akik e sorokat olvasva felteszik a kérdést: lát valójában van népi műemlék? Tényleg megörzendő-e a kiskörösi képfestőüzem, egy szalmalomb, egy fatemplom, parasztház, gazdasági épület? Nem tévednek azok, akik irtanak és vitáznak e kérdésről?

Két hivatott szakembere van e területnek: az építész és a néprajzos. Mindkettő megadta már — nem is egy ízben — a feleletet. Igen, van *népi műemlék* és éppen úgy óvandó, mint minden más műemlék. De a megóvás előfeltételei és így a mód is más, mint az általában műemléknek nyilvánított építményeknél. Hogy példával is érzékeltessek a lényeges különbséget: más a jáki templom, mint például egy

beregi fatemplom vagy fatornyé.

A védelem egyetlen módja: a szabadtéri múzeum

A legtöbb vita a mód körül van. A kőből vagy téglából épített »történelmi műemlékeink« a helyszínen renoválhatók és így megóvhatók. A népi műemlékek zömmel pusztulékony anyagból épülnek: fa, patic, vályog, nád, szalma az építőanyag, vagy részben az. Ezeket a helyszínen, azaz gondozással, nem nagy költséggel lehet menteni. Erre az igazságra már évtizedekkel ezelőtt rájöttek az északi államok és egy új múzeum-típust — a szabadtéri múzeumot — hívták életre, melyeket összegyűjtöttek, illetőleg folyamatosan gyűjtik, azokat a népi építményeket, melyeket az utókor számára meg akar menteni.

A két hivatott szakembere e kérdésnek, az építész és a néprajzos nálunk is úgy döntött rövid vita után, hogy a népi műemlékeket csakis a szabadtéri múzeum, vagy múzeumok létesítésével lehet megmenteni.

Mi a szabadtéri múzeum? Dúsnővényzetű parkban állanak a már említett legkülönbözőbb rendeltetésű népi építmények, melyeket környezetük lehetőleg a táj hangulatát adja.

Az első ilyen állandó jellegű múzeumot 1891-ban a svéd *Hazelius Arthur* alapította Stockholmban, mely a *Skansen* nevet viseli. Azóta is a szabadtéri múzeumokat skansen névvel jelölik.

Hazelius kezdeményezése után az északi államok néprajzi múzeumaikkal szoros kapcsolatban egymással létesültek a szabadtéri múzeumok, sőt egyes országokban több is. Egy 1894-ben az Oslo melletti Bygdöben a norvégoké, 1901-ben a Koppenhága melletti Lyngbyben a dánoké, 1909-ben Helsinkiben a finnországi Seurasaari szigetén a finnországiaké, 1918-ban Arnhemben a hollandoké és 1924-ben a Riga melletti Juglában a lettéke.

De szabadtéri múzeumot létesítettek a románok Bukarestben és a kolozsvári Hoja erdőben. A csehek, a lengyelek is kísérletet tettek létrehozására. Az összes között a legnagyobb érdeklődésre a Szovjetunió szabadtéri múzeuma tarthat igényt. Ennek megszervezését már megkezdték. A sokféle nemzetiség sokféle épülete olyan gazdagságot biztosít számukra, ami páratlan lesz.

A ezredéves kiállításon mi is — úttörőként felépítettünk egy magyar falut, 24 jól-rosszul megépített parasztházzal, illetőleg azok másolatával. A kiállítás bezártával ezeket lebontották. Azóta két vidéki múzeumunk, a balassagyarmati épített fel egy palóc falházat teljes gazdasági udvarral és a veszprémi egy bakonyi kőház másolatát.

Hozzá kell látni a megvalósításhoz!

A népi műemlékvédelem nálunk is erősen előtérbe került. Bizonyítja, hogy *Weichinger* Károly egyetemi tanár által vezetett építészeti tanszéken az utóbbi években többen is kapták diplomatervként egy-egy szabadtéri múzeum megtervezését.

1958 októberében a Hazafias Néprajz és a Főváros Idegenforgalmi Hivatalának kezdeményezésére újból napirendre került a népi műemlékvédelem és így a szabadtéri múzeum kérdése. E kérdéssel soha ilyen jó előjelekkel nem foglalkoztak. A többszöri megbeszélés eredménye az az ankét volt, amit a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Tudományok Osztálya Néprajzi Bizottsága és a Magyar Tudományos Akadémia Műszaki Tudományok Osztálya Építészettörténelmi és Építészettudományi Bizottsága közösen rendezett. A vita eredménye: késedelem nélkül hozzá kell látni a budapesti szabadtéri múzeum megvalósításához. Utána jöhetnek a helyiek!

Domanowszky György